3. Григорюк І.П., Мигаль А.В., Кишко К.М., Яворовський П.П. Наукові основи підвищення адаптивного потенціалу гіркокаштана звичайного (Aesculus hippocastanum L.) в антропогенно зміненому середовищі (Практичні рекомендації) – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2007, 2007. – 32 с.
4. Григорюк І.П., Сопівник Л.Й. Наукові основи підвищення адаптивного потенціалу гіркокашта звичайного (Aesculus hippocastanum L.) в Україні. – Заліщики: Вид-во «Книги - XXI», 2008 – 31 с.
5. Солохин А.В., Волкова С.А., Горовой П.Г. Стоматография листьев короткокорневищных видов Cypripedium (Orchidaceae) Восточной Сибирии и Дальнего Востока // Turczaninowia. – 2005. – 8 (2). – С. 69 – 74.

ЗНАХІДКИ РІДКІСНИХ ВИДІВ КАЖАНІВ В ПІДЗЕМЕЛЛЯХ КАМ'ЯНЕЦЬКОГО ПРИДНІСТРОВ'Я НА ЗИМІВЛІ

Дребет М.В.[1], Мартинюк В.Ю.[2]

[1] *НПП «Подільські Товтри», площа Польський ринок, 6, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, 32301;*

[2] *К-ПНУ ім. Івана Огієнка, вул. Огієнка, 49, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, 32300*

В Україні за ступенем рідкісності та охоронними категоріями, кажани розподілені на 5 груп, 13 видів включенні до груп «рідкісні» та «дуже рідкісні» (Загороднюк, 2004). Природні особливості Кам'янецького Придністров'я сприяють поширенню тут представників рукокрилих як звичайних так і рідкісних. Загалом для території наводиться близько 15-17 видів кажанів, а їх зимова фауна нараховує 9-12 видів (Тищенко, Матвєєв, 1999, 2001, 2002).

Відомості про поширення і відносну чисельність кажанів Кам'янецького Придністров'я, зібрано нами протягом зимових сезонів 2007-2009 рр. під час яких були обстежені близько 20 підземних порожнин різного типу та походження, серед яких відомі підземелля – штольні Іванковецькі, Гуменецькі, печери Атлантида, Киянка, Залучанська так і нові, нещодавно обстежені сховища.

Загалом під час зимових обліків 2007-2009 нами виявлено 12 видів кажанів: *Rhinolophus hipposideros* (Bechstein, 1800) — підковик малий; *Myotis myotis* (Borkhausen, 1797) — нічниця велика; *Myotis bechsteinii* (Kuhl, 1817) — нічниця довговуха; *Myotis dasycneme* (Boie, 1825) — нічниця ставкова; *Myotis daubentonii* (Kuhl, 1817) — нічниця водяна; *Myotis brandtii* — нічниця Брандта; *Myotis mystacinus* — нічниця вусата; *Plecotus auritus* (Linnaeus, 1758) — вухань звичайний; *Plecotus austriacus* — вухань австрійський; *Barbastella barbastellus* (Schreber, 1774) — широковух звичайний; *Nyctalus noctula* (Schreber, 1774) — вечірниця руда; *Eptesicus serotinus* — кажан пізній.

З них рідкісними і малочисельними є 5-6 видів, серед яких – вухань австрійський, широковух звичайний, нічниця вусата, нічниця Брандта, нічниця ставкова та нічниця довговуха.

Вухань австрійський *Plecotus austriacus* – рідкісний вид включений до Додатку II БК. В межах Кам'янецького Придністров'я зустрічається дуже рідко. Раніше реєструвався у штольнях Гуменецьких (Тищенко та ін, 2005). Нами вид зареєстровано всього у двох

підземних сховищах і лише 4 особини. Під час огляду копалень ручного видобутку вапняку в межах заказника «Чапля», в одній із них було обліковано 3 самця вухання австрійського. Довжина передпліччя оглянутих особин становила: R = 38,3 – 39,9 мм (сер. – 39,1 мм, n = 3). Усі три особини були сильно уражені грибком помаранчевого кольору в навколо вушниць. Температура оглянутої копальні становила близько + 8 градусів С. Копальня являє собою невисокий коридор довжиною 13 метрів з двома короткими відгалуженнями і знаходиться на схилі Пд.Зх. експозиції річки Дністер. Ще одного самця було знайдено в одному із закинутих підвалів у селі Привороття-2, що неподалік Гуменецьких штолень.

Широковух звичайний Barbastella barbastellus – рідкісний вид (Додаток II БК, ЧКУ (3), ЄЧС (VU,A2c)). Один з найвразливіших видів серед спелеобіонтів (Загороднюк, 2004). У сезоні 2007-2008 рр. під час зимових обліків у Іванковецьких штольнях виявлено лише 10 особин, хоча штольні були оглянуті частково. В наступному ж сезоні загалом виявлено понад 400 особин широковуха звичайного. Основна частка виявлених тварин (350-400 особин) припадає на знахідку зимуючої колонії в Іванковецьких штольнях. Крім того широковухи реєструвалися також у штольнях Яцковецьких та Гуменецьких.

Нічниця довговуха Myotis bechsteinii – дуже рідкісний вид (Додаток II БК, ЧКУ (3), ЄЧС (VU,A2c)). Нами виявлена лише одного разу в кількості 1-єї особини у невеличкому куполі привхідної частини печери Атлантида. Довжина передпліччя оглянутого самця становила R = 44,4 мм. Відомі раніші знахідки нічниці довговухої з печери Атлантида 12.10.1980 року О. Пеклом (Годлевська та ін., 2005).

Нічниця ставкова Myotis dasycneme – дуже рідкісний вид (Додаток II БК, ЧКУ (3), ЄЧС (VU,A2c)). В зимових сезонах 2007-2009 нами виявлено лише 4 місцезнаходження виду в межах Кам'янецького Придністров'я. В штольнях Іванковецьких в сезоні 2008-2009 рр. (18.12.08) виявлено 5 сильно активних особин нічниць ставкових. В штольнях Гуменецьких нічниця ставкова реєструвалась протягом двох сезонів: 2007-2008 рр. – виявлено 6 особин нічниць ставкових у нижньому ярусі штолень Гуменецьких. Співвідношення самців та самок оглянутих тварин рівне (3 : 3). Довжина передпліччя становила: для самців – R = 45,3 – 46,2 мм, (сер. – 46,5 мм, n = 3), для самок - R = 46,6 – 47,7 мм, (сер. – 46,7 мм, n = 3). Нижній ярус штолень Гуменецьких відзначався найбільшою вологістю серед усіх оглянутих. У сезоні 2008-2009 рр. у нижньому ярусі знову виявлено 5 особин нічниць ставкових у скупченні. Довжина передпліччя проміряних особин становила: самець – R = 46,4 мм, самка – R = 46,5 мм. Крім того вид зареєстровано в штольнях Яцковецьких – 1 особина.

Особливу групу рідкісних кажанів нашої фауни складають найдрібніші серед них – «вусаті» види-двійники – нічниця Брандта *Myotis brandtii* і власне нічниця вусата *Myotis mystacinus*.

Нічниця Брандта *Myotis brandtii* – рідкісний вид (Додаток II БК). Під час зимових обліків виявлено в 2 місцезнаходженнях – штольнях Іванковецьких та Гуменецькиких. В Іванковецьких штольнях, нижніх прохолодніших коридорах, обліковано 44 особини. В штольнях Гуменецьких виявлено 4 особини нічниці північної (3 самця та 1 самка). Довжина передпліччя оглянутих самців становила: R = 34,1 – 35,4 мм (сер. – 34,9 мм, n = 3).

Нічниця вусата *Myotis mystacinus* - рідкісний вид (Додаток II БК). На зимівлі зареєстровано в 3-х місцезнаходженнях у межах регіону – штольнях Іванковецьких, Гуменецьких та Яцковецьких. Загалом обліковано 11 особин нічниць вусатих. Довжина передпліччя оглянутих особин становила: для самців – R = 31,1 – 35,4 мм, (сер. – 33,7 мм, n = 7).

Окрім групи рідкісних видів кажанів, цікавими є зимові знахідки відносно чисельних видів фауни України та Кам'янецького Придністров'я – вечірниці рудої *Nyctalus noctula* (Schreber, 1774) та кажана пізнього *Eptesicus serotinus*. Ці види є особливо чисельними впродовж теплого періоду року, хоча іноді в невеликій кількості можуть зустрічатись і взимку. Нами знайдено скупчення 5 особин кажана пізнього в Іванковецьких штольнях з яких 4 – самці та 1 самка. Довжина передпліччя оглянутих самців становила – R = 49,3 – 53,0 мм, (сер. – 51,8 мм, n = 4), передпліччя самки - R = 52,3. Кажанів знайдено за 30 метрів від головного входу, вглиб штолень.

Вечірниця руда – дендрофільно-синантропний вид, що залишається зимувати в межах НПП «Подільські Товтри». Одними з місць зимівлі є щілини Смотрицького каньйону. Нами виявлено кілька таких щілин із зимовими сховищами вечірниць загальною кількістю близько 50-60 особин за якими постійно ведуться спостереження. В кінці зими 2008 року біля однієї із щілин знайдено 5 мертвих особин вечірниці рудої. Кажани були спалені на вогнищі, очевидно місцевими рибалками чи дітьми. Залешки тварин зібрані в колекцію.

Отже, природні умови території НПП «Подільські Товтри» і Кам'янецького Придністров'я загалом, є надзвичайно сприятливими в підтриманні видового різноманіття рукокрилих регіону, особливо впродовж зимового періоду їх життєдіяльності, забезпечуючи кажанів придатними зимовими сховищами. Наявність великої кількості підземель різного типу і походження забеспечує нормальне існування популяцій як фонових так і рідкісних малочисельних видів кажанів. Постійні моніторингові спостереження за найбільш відомими та важливими зимовими сховищами кажанів дозволятимуть покращити охоронну діяльність, а виявлення нових сховищ дасть можливість отримати повнішу інформацію про кількісний та якісний склад популяцій рукокрилих Кам'янецького Придністров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Годлевська О.В, Петрушенко Я.В, Тищенко В.М, Загороднюк І.В. // Зимові скупчення кажанів (Chiroptera) у печерах центрального Поділля (Україна). Вісник зоології. – 2005. – Т 39, №2. – С. 37-45.
2. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979). — Київ, 1998. — 76 с.
3. Матвєєв М., Тищенко В. Зимовий аспект хіроптерофауни Національного природного парку "Подільські Товтри" // Міграційний статус кажанів в Україні / За ред. І. Загороднюка. – Київ, 2001. – С. 93-94. – (Novitates Theriologicae, pars 6).
4. Матвєєв М.Д. Список ссавців Хмельницької області та НПП "Подільські Товтри // Літопис природи НПП "Подільські ТОвтри". – Т. 3. – 1999б. – С. 91-93.
5. Тищенко В.М., Матвєєв М.Д. Фауна кажанів м. Кам'янця-Подільського // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів і аспірантів, присвяченої 85-ї річниці Української національно-демократичної революції, 15-16 квітня 2002 року. – Т. 2. – 2002. – С. 120-122.
6. Тищенко В.М., Матвєєв М.Д, Бовтунова Ю. До фауни кажанів (Chiroptera) Хмельниччини // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія, Випуск 17 (2005): С. 173-183.
7. Фауна печер України / За редакцією І. Загороднюка. – Київ, 2004. – 248 с.

ПАЛІНОМОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИДІВ *CAMPANULA GLOMERATA* L. ТА *C. SUBCAPITATA* POP.

Дремлюга Н.Г.

Інститут ботаніки ім. М.Г.Холодного НАНУ,

вул. Терещенківська, 2, Київ- 01601, e-mail: natalia.dremliuga@bigmir.net

C. subcapitata був описаний М.Г.Поповим (1949) під час експедиції в Українські Карпати як самостійний вид з групи *C. glomerata* L. Цей вид було визнано у "Флоре СССР" (Федоров. 1957) й у "Флорі УРСР" (Вісюліна, 1961), причому як східнокарпатський ендемік. Щоправда, незабаром Ан.А.Федоров (1973) змінив свою думку й запропонував вважати цей таксон підвидом *C. glomerata* L. й незабаром підтвердив своє відношення до даного таксону в обробці роду *Campanula* L. для "Flora Europea" (Fedorov, 1976). Проте В.І. Чопик (1976, 1977, 1987), L. Tasenkevich (1998) й К.А. Малиновський та ін. (2002) не визнавали цей таксон ні в якому статусі.

Наші результати палінологічних досліджень підтвердили видовий статус вищезазначеного таксону. Ми зазначаємо наявність у *C. glomerata* і *C. subcapitata* низки спільних паліноморфологічних ознак: дрібні розміри і майже сфероїдальна форма пилкових зерен (відношення полярної осі до екваторіального діаметру у *C. glomerata* становить 24,20 х 23,33 мкм, у *C. subcapitata* 26,04 х 25,20 мкм), три екваторіально розташовані, чіткі в обрисах, округлі пори, 3,46-3,7 мкм в діаметрі, борозенчаста поверхня з розширеними при основі шипиками, з тупуватою верхівкою, 0,49-0,78 мкм висотою. Проте пилкові зерна у досліджуваних видів мають низку відмінностей: пори п.з. *C. glomerata* з більш вираженим обідком, 6,11-6,5 мкм, у той час обідок пори *C. subcapitata* майже непомітний. Є суттєві відмінності у розмірах шипиків (0,61- 0,7 мкм у *C. glomerata* проти 0,3-0,87 у *C. subcapitata*) та густоті їх розташування шипиків(*C. glomerata* - 2,24 шипиків/мкм, *C. subcapitata* - 2,42 шипик/мкм). На нашу думку, вищерозглянуті палінологічні дані (разом з суттєвими відмінностями у морфологічній будові вегетативних та генеративних органів), є додатковими ознаками, що підтверджують самостійність виду *C. subcapitata* Pop.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісюліна ОД. Сатрапиіа Р. // Флора УРСР. -Київ: Вид-во АН УРСР -Том 10.- 1961.-С. 401-435.
2. Крічфалушій В.В., Будніков Г.Б.. Мигаль А.В. Червоний список Закарпаття: види рослин та рослинні угруповання, що знаходяться під загрозою зникнення. - Ужгород. - 1999. - 140 С.
3. Малиновський К., Царик Й.. Кияк В.. Нестерук Ю. Рідкісні, ендемічні. реліктові та погранично-ареальні види рослин Українських Карпат. -Львів: Ліга-Прес. - 2002. - 160 С.
4. Попов М.Г. Очерк растительности и флоры Карпат. - М.: Изд-во Моск. о-ва испыт. прир. - 1949. - 303 С.
5. Федоров Ан.А. *Campanula* L. // Флора УССР - М.-Л.: Изд-во АН СССР. -1957. Т. 24.- С. 133-331.
6. Червона книга України. Рослинний світ. // Ред. К.М.Ситник та ін. - Київ: Укр. Енциклопедія. - 608 С.
7. Чопик В.І. Високогірна флора Українських Карпат. - Київ: Наукова думка. - 1976.-269 С.
8. Чопик В.І. Рід Campanula L. // Визначник рослин Українських Карпат. -Київ: Наук, думка. - 1977а. -С. 283-285.

Функціонування заповідних територій в сучасних умовах України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 20-ти річчю створення НПП "Синевир" (1-3 жовтня 2009 р., Синевир, Україна)

Ужгородські ентомологічні читання: Матеріали міжнародної конференції присвяченої 20-ти річчю створення НПП "Синевир" (1-3 жовтня 2009 р., Синевир, Україна)

Видання збірника присвячене 20-тій річниці з дня створення Національного природного парку "Синевир". Включено праці, що висвітлюють історію, сучасний стан та перспективи флористичних, зоологічних, геоботанічних, зоогеографічних, популяційних та експериментальних досліджень біоти на заповідних територіях.

Редакційна колегія:

Дербак І.С. – директор НПП "Синевир",
Колесник О.Б. – к.б.н., доц., завідувач кафедри ботаніки УжНУ,
Рошко В.Г. – к.б.н., доц., завідувач кафедри ентомології та збереження біорізноманіття УжНУ,
Тюх Ю.Ю. – заступник директора з наукової роботи НПП "Синевир",
Петрус Ю.Ю. – к.б.н., доц.,
Чумак В.О. – к.б.н., доц.,
Різун В.Б. – к.б.н., с.н.с., провідний науковий співробітник, Державний природознавчий музей НАН України, м. Львів
Вейнер В.М. – д.б.н., Інститут систематики й еволюції тварин ПАН, Краків, Польща

Рекомендовано до друку Вченою радою біологічного факультету Ужгородського національного університету

Комп'ютерний набір, верстка та дизайн: Колесник О.Б.

Всі матеріали подані в авторському варіанті.

© Ужгородський національний університет, 2009.
© Національний природний парк "Синевир", 2009.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК "СИНЕВИР"

МІНПРИРОДИ УКРАЇНИ

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

"ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ"

Синевир - 1 - 3 жовтня 2009 р.